महात्मा-गाँधी-केन्द्रीय-विश्वविद्यालयः, बिहारः

मानविकी एवं भाषासंकायः

संस्कृतविभागः

एम. ए. द्वितीयसत्रम्

विषयः- लघुसिद्धान्तकौमुदी

Code – SNKT2001

उपविषयः- विसर्गसन्धिप्रकरणम्

डॉ. श्याम कुमार झा
सह- आचार्यः, संस्कृतविभागः
महात्मा-गाँधी-केन्द्रीय-विश्वविद्यालयः

पदसाधनम्

(लघुसिद्धान्तकौमुदी)

विसर्गसन्धिप्रकरणम्

विष्णुस्त्राता

विष्णुः त्राता इति स्थिते

विष्णुस् त्राता विसर्जनीयस्य सः इति सूत्रेण विर्सगस्य स्थाने स आदेशे

विष्णुस्त्राता पदसिद्धम् ।

हरिः शेते

हरिस् शेते	इति स्थिते
हरिः शेते	‘वा शरि’ इति सूत्रेण वैकल्पिकविसर्जनीयः
हरिः शेते	पदसिद्धम् ।
हरिश्शेते	(विर्सर्गाभावपक्षे)

शिवोऽर्चः

शिवस् अर्च्यः इति स्थिते
शिव रु अर्च्यः 'ससजुषो रुः' इति सूत्रेण सकारस्य रु इति आदेशे
शिव उ अर्च्यः 'अतो रोरप्लुतादप्लुते' इति सूत्रेण रु स्थाने उ आदेशे
शिवो अर्च्यः 'आद्गुणः' इत्यनेन अकार उकारयोः गुणादेशे
शिवोऽर्च्यः एङः पदान्तादति इति सूत्रेण पूर्वरूपम्
शिवोऽर्च्यः पदसिद्धम्।

शिवो वन्द्यः

शिवस् वन्द्यः	इति स्थिते
शिव रु वन्द्यः	ससजुषो रूः इत्यनेन स् स्थाने रू आदेशे
शिव उ वन्द्यः	हशि च इत्येनन रू स्थाने उ आदेशे
शिवो वन्द्यः	आद्गुणः इत्यनेन अकार-उकारयोः गुणादेशे
शिवो वन्द्यः	पदसिद्धम् ।

देवा इह

देवास् इह	इति स्थिते
देवा रु इह	ससजुषो रुः इति सूत्रेण स स्थाने रु आदेशे
देवा य इह	भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि इति सूत्रेण य आदेशे
देवा इह	लोपः शाकलस्य इति सूत्रेण यकारस्य लोपप्राप्ते
देवा इह	पदसिद्धम्।
देवायिह	(लोपाभावे)

भो देवाः

भोस् देवाः	इति स्थिते
भो रु देवाः	ससजुषो रुः इति सूत्रेण स स्थाने रु आदेशे
भो य देवाः	भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि इति सूत्रेण य आदेशे
भो देवाः	हलि सर्वेषाम् इत्यनेन यकारस्य लोपे
भो देवाः	पदसिद्धम् ।

अहरहः

अहन् अहन्	इति स्थिते
अहर् अहर्	रोऽसुपि इति सूत्रेण न् इत्यस्य रेफादेशे
अहरहः	खरवसानयोर्विसर्जनीयः इति सूत्रेण रेफस्य विर्सर्गादेशे
अहरहः	पदसिद्धम् ।

पुना रमते

पुनर् रमते इति स्थिते
पुन रमते रो रि इत्येनन रेफस्य लोपप्राप्ते
पुना रमते ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः इत्यनेन नकारात् अकारस्य दीर्घादेशे कृते
पुना रमते पदसिद्धम् ।

मनोरथः

मनस् रथः	इति स्थिते
मन रु रथः	ससजुषो रुः इति सूत्रेण सकार स्थाने रु आदेशे अनुबन्धलोपे च
मन र् रथः	पूर्वत्राऽसिद्धम् इति सूत्रेण रो रि इत्यस्य निषेधे कृते हशि च इत्यनेन सूत्रेण रु-स्थाने उत्त्वे
मन उ रथः	आद्गुणः इत्यनेन गुणादेशे कृते
मनोरथः	पदसिद्धम् ।

धन्यवादः